

TUTKIMUSRAPORTTI

HATTULA Myllymäki

Arkeologinen valvonta rautakautisella muinaisjäännösalueella
6.9.2016

AKDG 4909:16

MUSEOVIRASTO

ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

KOEKAIVAUSRYHMÄ

JAN-ERIK NYMAN

Tiivistelmä

Hattulan Retulansaaren vanhalle kylämäelle johtavalle Retulansaarentielle on suunniteltu tiekunnostustyötä, jossa poistetaan tiereunoille kohonnut maa-aines, parannetaan tieojat sekä poistetaan tien hoitoa ja näkyvyyttä haittaavia puita. Huomattava osuus kunnostettavasta tiestä kulkee keskellä Myllymäki -nimistä rautakautista muinaisjäännösalueetta, jonka vuoksi hankkeen toteuttaminen edellytti muinaisjäännösalueen kohdalla arkeologista valvontaa. Kyseinen tiehanke oli pieni yksityinen hanke, joten valvonnan teki Museo-
viraston koekaivausryhmä 6.9.2016. Valvonnassa todettiin, että suurin osa kaivetusta maasta oli tiesoraa ja tiesorasekaista multaa. Tien reunoista havaittiin kuitenkin kuusi maansekaista kiveystä, joista ainakin yksi ajoittuu historialliselle ajalle ja kaksi kiveystä ovat mahdollisesti rautakautisia. Tierakennusvaiheessa osittain tuhoutuneet kiveykset jatkuvat tiealueen ulkopuolelle.

Kannen kuva: Apulaistutkija Sara Perälä valvoo tiereunan kaivutyötä röykkiön 108 kohdalla, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:15

Sisällysluettelo

Kansilehti	
Tiivistelmä	
Sisällysluettelo	1
Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Sijaintikartat	4
1. JOHDANTO	7
2. TUTKIMUSHISTORIA	8
3. KOHTEEN SIJAINTI JA KUVAUS	10
4. TUTKIMUSMENETELMÄT	14
5. VALVONTAHAVAINNOT	15
6. YHTEENVETO	19
7. LÄHTEET	20
8. DIGIKUVALUETTELO	21
Yleiskartta	22

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi:	HATTULA Myllymäki
Muinaisjäännöslaji:	Rautakautinen muinaisjäännösryhmä
Muinaisjäännösrekisterinro:	82010036
Tutkimuksen laatu:	Valvonta
Kenttätyönjohtaja:	Jan-Erik Nyman, FM
Apulaistutkija:	Sara Perälä, FM
Tutkimuksen rahoittaja:	Museovirasto (virkatyö)
Kenttätyöaika:	6.9.2016
Valvottu ala:	704 m ²
Maakunta:	Kanta-Häme
Kunta, kylä:	Hattula, Retula
Kiinteistötunnus:	82-448-4-312 Ylikartano 82-448-4-382 Alikartano
Peruskartta, TM35-lehtijako:	M4132L
Peruskartta, Yleislehtijako:	2132 05 Tyrväntö
Tutkitun alueen keskikoordinaatit:	N: 6785382 E: 356222 (ETRS-TM35-FIN)
Tutkitun alueen korkeus:	Z: 81,5 - 91,0 (N2000)
Kohteen lähin osoite:	Retulansaarentie 170, 13800 Katalina
Kaivauslöydöt:	-
Aikaisemmat tutkimukset:	1933 Aarne Äyräpää, tarkastus 1940 Sirkka Ojala, inventointi 1967 Jaakko Sarkamo, kaivaus 1972 Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio, kaivaus 1973 Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio, koekaivaus ja kartoitus 1975 Anja Sarvas, kaivaus 1976 Anja Sarvas, kaivaus ja dokumentointi 1976 Milton Núñez, koekaivaus 1985 Jyri Saukkonen, inventointi 1999 Sirkka-Liisa Seppälä, inventointi 2001 Jouni Taivainen, inventointi 2005 Jouni Taivainen, koekaivaus 2006 Jouni Taivainen, koekaivaus
Aikaisemmat löydöt:	KM 11226:1-5. Raudan katkelma, saviastian pala, kvartssia, hiiltä ja palanutta luuta. Diar. 12.9.1940. Sirkka Ojala, inventointi 1940. KM 11739:1. Pronssinen hevosenkenkäsolkki. Diar. 16.7.1947. Talvikki Vaulon lahjoittama esine. KM 13244:31. Kuutiokivi. Diar. 20.7.1953. Talvikki Vaulon löytämä esine. KM 17291:1-1321. Pronssirengas, pronssipaloja, rautainen keihäänkärki, rautainen sirppi, rautainen veitsenkärki, rautaniitin katkelma, raudan katkelmia, hioinkiviä, kuutiokiviä, lasimassahelmiä, savihelmiä, savinen kangaspuun paino, saviastian paloja, liitupiipun katkelma, saviesineen katkelmia, palanutta

savea, kauran jyviä, kuonaa, kvartssia, kiviä, järvimalmia, hiiltä sekä palanutta että palamatonta luuta. Diar. 29.9.1967. Jaakko Sarkamo, kaivaus 1967.

KM-kansat. os. 10247:1-7. Rautainen veitsenterä, metallinappi, hevosenkengän puolikas, luotivalimen puolisko, hioinkiviä ja piitä. Diar. 5.12.1972. Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio, kaivaus 1972.

KM-rahakammio 72047. Hopearaha. Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio, kaivaus 1972.

KM 19133:1-59. Pronssinen ketjunktaja, tunnistamaton pronssiesine, pronssivartaan katkelma, metalliesineen katkelma, rautaniittejä, rautavartaan katkelma, raudan katkelmia, savinen upokas ja upokkaan katkelmia, saviastian paloja, savitiivistettä, palanutta savea, kuonaa, kvartssia, hiiltä sekä palanutta että palamatonta luuta. Diar. 6.6.1973. Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio, koekaivaus ja kartoitus 1973.

KM 19704:1-1589. Hopeasormus, pyöreitä puhkonaisia pronssisolkiä, pronssinen hevosenkäsolkki, pronssinen ketjunktaja, pronssisormuksia, pronssiheloja, pronssisen rannerenkaan katkelmia, pronssinen kankiketjun nivel, pronssispiraalia, pronssiketjua, pronssilankaa, pronssirenkaita, pronssivartaan katkelmia, pronssipeltiä, pronssiesineen katkelmia, sulanutta pronssia, metallinen solki, rautainen hevosenkäsolkki, rautaisia nuolenkärkiä, rautaisia veitsenteriä, rautaisen angon katkelma, rautaisia soljen neuloja, rautaniittejä, rautanauvoja, rautarengas, tunnistamattomia rautaesineitä, lasimassahelmiä, sulanutta lasimassaa, kivihelmi, kivinen väärtinänpyörä, hioinkivi, kuutiokiviä, piiesine, kvartsiesineitä, kiviesineen katkelmia, savihelmiä, saviastian paloja, savikiekon katkelmia, savipalloja, liitupiipun katkelma, saviesineen katkelma, luukamman katkelma, savitiivistettä, kuonaa, kvartssia, rautapitoisia kiviä, hiiltä sekä palanutta että palamatonta luuta. Diar. 1.10.1975. Anja Sarvas, kaivaus 1975.

KM 19872:1-1314. Pronssisia pyöreitä kupurasolkiä, pronssisia hevosenkäsolkkiä, pronssisia tasavartisia solkiä, pronssien vyönsolkki, pronssisormuksia, pronssihelmi, pronssiheloja, pronssinen hihnanjakaja, pronssinen neula, pronssiniitti, pronssisen rannerenkaan katkelma, pronssisen ketjunktajan katkelmia, pronssispiraalia, pronssiketjua, pronssilankaa, pronssilenkkejä, pronssirenkaita, pronssipeltiä, pronssivartaan katkelmia, pronssiesineen katkelmia, sulanutta pronssia, punnuksia, rautaisia veitsenteriä, rautainen vyönsolkki, rautaisia tulusrautoja, rautahela, rautaisia kankiketjun niveliä, rautaisten kuolainten katkelma, rautainen padansangan katkelma, rautainen soljen neula, rautaniittejä, rautanauvoja, tunnistamaton rautaesine, rautalenkkejä, rauta-

renkaita, rautavartaan katkelmia, rautaesineen katkelma, lasi-massahelmiä, sulanutta lasimassaa, kuutiokivi, kiviesineen katkelmia, savihelmi, savikiekon katkelmia, saviastian paloja, liitupiipun katkelmia, luukamman katkelmia, luuesineen katkelmia, savitiivistettä, palanutta savea, tiiltä, kuonaa, piitä, kvartsia sekä palanutta että palamatonta luuta.

Diar. 30.6.1976. Anja Sarvas, kaivaus 1976.

KM 35475:1-26. Pronssinen rannerengas, saviastian paloja, savitiivistettä, palanutta savea, savikuonaa sekä palanutta että palamatonta luuta. Diar. 15.11.2005. Jouni Taivainen, koekaivaus 2005.

KM 36521:1-58. Metallin pala, jauhinkiven alusta, savihelmi, saviesineen katkelma, saviastian paloja, savitiivistettä, palanutta savea, kuonaa, simpukan kuori sekä palanutta että palamatonta luuta. Diar. 20.2.2007. Jouni Taivainen, koekaivaus 2006.

Digikuvat:

AKDG 4909:1-15, luettelo s. 21

Kartat:

Yleiskartta 1:1000, A3, s. 22

Liitteet:

-

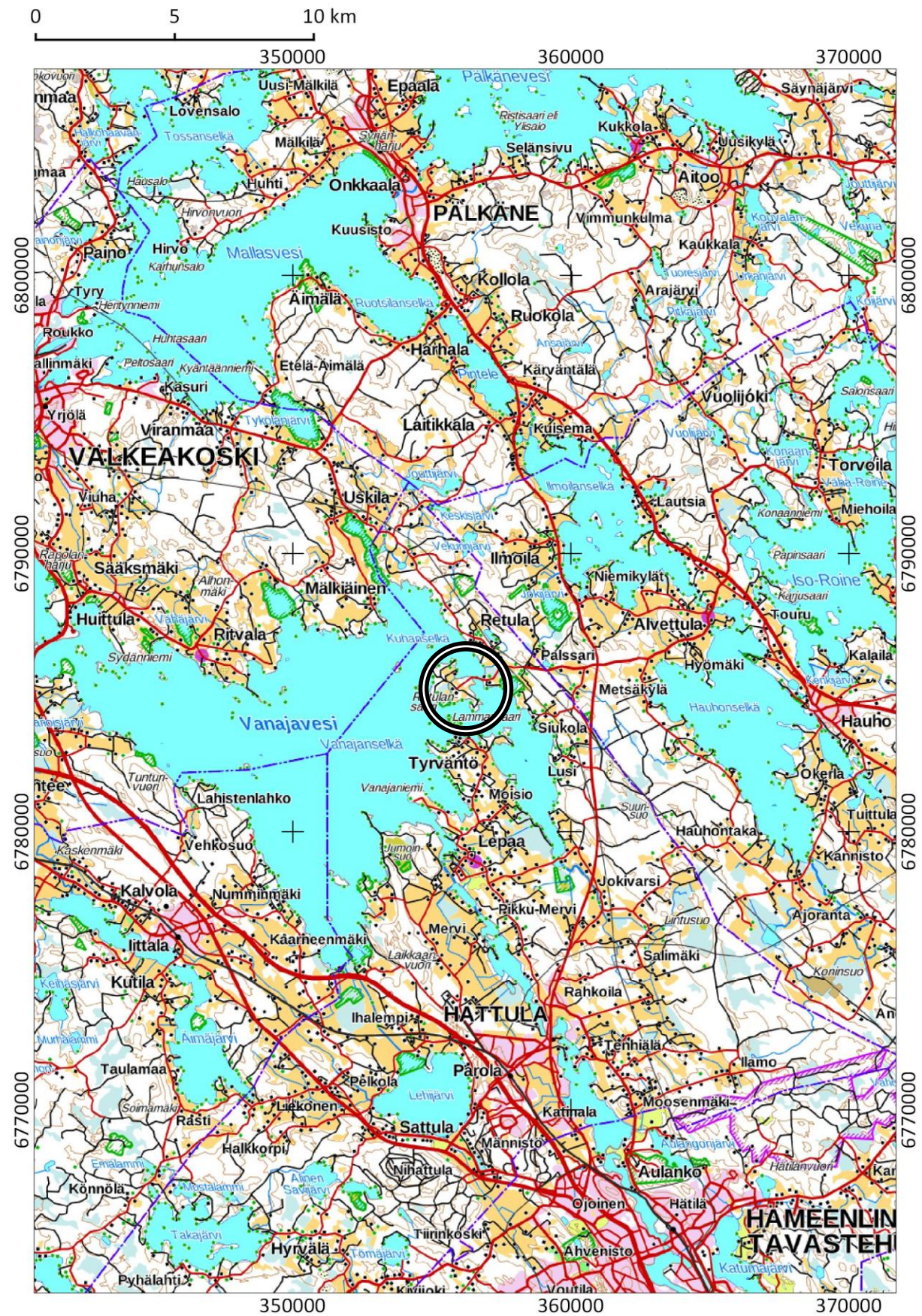
Tutkimusraportti:

Museoviraston arkisto, Helsinki

HATTULA Myllymäki

N: 6785382 E: 356222 (ETRS-TM35FIN) Z: 81,5 - 91,0 (N2000)

1: 200 000

© Maanmittauslaitos 2016

1. JOHDANTO

Hattulan Retulansaaren vanhalle kylämäelle johtavalle Retulansaarentielle on suunniteltu tiekunnostustyötä, jonka tarkoitus on estää sadevesien kertymistä tiepinnalle. Kunnostuksessa poistetaan tiereunoille kohonnut maa-aines, parannetaan tieojat sekä poistetaan tien hoitoa ja näkyvyyttä haittaavia puita. Huomattava osuus kunnostettavasta tiestä kulkee keskellä Myllymäki -nimistä rautakautista muinaisjäännösalueetta, joka on muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama kiinteä muinaisjäännös. Muinaisjäännöksen tunnus muinaisjäännösrekisterissä on 82010036. Museovirasto piti Retulansaaren yksityistiekunnalle annetussa lausunnossa (diar. MV/337/05.01.00/2016) tien kunnostusta turvallisuuden, hoidettavuuden ja siten myös muinaisjäännöksen suojelun ja säilymisen kannalta hyvänä hankkeena. Hanke kuitenkin edellyttäisi Myllymäen muinaisjäännösalueen kohdalla arkeologista valvontaa.

Museoviraston Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut antoi 14.7.2016 Museoviraston koekaivausryhmälle toimeksiannon tehdä edellytetty valvonta. Valvottava kaivutyö tehtiin 6.9.2016. Valvottu pinta-ala on yhteensä 704 m² ja työ tehtiin varsin hyvissä sääolosuhteissa. Kyseinen tiehanke oli pieni yksityinen hanke, joten tutkimus tehtiin virkatyönä ja Museoviraston kustantama. Valvonnassa toimi kenttätöjohtajana FM Jan-Erik Nyman ja apulaistutkijana FM Sara Perälä.

Helsingissä 4.1.2017

Jan-Erik Nyman, FM

2. TUTKIMUSHISTORIA

Ensimmäisen varmasti Myllymäkeen kohdistuvan arkeologisen maastotutkimuksen teki Muinaistieteellisen toimikunnan esihistoriallisen osaston johtaja Aarne Äyräpää vuonna 1933. Retulansaaren rökkiöt olivat kuitenkin jossain määrin jo ennestään tunnettuja ja muun muassa Muinaistieteellisen toimikunnan intendentti Axel Olai Heikel oli jo vuonna 1898 tutkinut pienen rökkiön. Tarkempaa tietoa missä päin saarta hänen tutkimansa rökkiö on sijainnut, ei kuitenkaan ole. Saarelta tunnetaan myös muutamia 1800-luvun lopulla löytyneitä muinaisesineitä (KM 3453:14, KM 6503:8-9, 11-16), jotka ovat peräisin saaren rökkiöistä. Ainakin osa näistä esineistä on todennäköisesti löytynyt Myllymäeltä.

Viettäessään vuonna 1933 kesälomaa Retulansaassa, Äyräpää tarkasti saaren rökkiöitä ja merkitsi niiden sijainnit kartalle. Tarkastuskertomuksessa Äyräpää toteaa Myllymäen osalta, että mäki on ollut ennen kauttaaltaan viljelty, mutta viljelysten keskelle on jäänyt isoja viljelemättömiä aloja, jossa on joko luontaisia kivikkoja tai pelto- ja hautarökkiöitä. Peltoviljelys mäellä oli tuolloin jo päätynyt ja mäki oli muutettu laidunmaaksi ja perunamaaksi. Äyräpää pitää osaa rökkiöistä melko varmasti myöhäisinä peltorökkiöinä, mutta toteaa toisaalta myös, että hauta- ja peltorökkiöiden erottaminen toisistaan vaatisi kaivaustutkimusta. Äyräpäen mukaan varsinkin mäen kaakkoisosasta on hävitetty suuri määrä rökkiöitä 1890-luvulla, kun Retulansaaren siltaa rakennettiin. Pelto- ja hautarökkiöiden lisäksi Äyräpää havaitsi Myllymäeltä useita kuppikiviä, mustaa kulttuurimaata, sudenkuopan, tuulimyllyn perustuksen sekä kiven, johon oli hakattu kirjaimia (Äyräpää 1933).

Vuonna 1940 Muinaistieteellisen toimikunnan tutkija Sirkka Ojala inventoi Tyrvään pitäjän kiinteitä muinaisjäännöksiä, jolloin hän myös tarkasti Myllymäen rökkiöitä. Hän toteaa inventointikertomuksessaan, että Äyräpäen antamat tiedot ovat vielä ajankohtaisia. Havaittuja rökkiöitä oli silloin 98 kpl, joista Ojala piti 50 varmoina hautarökkiöinä. Lisäksi Ojala dokumentoi 13 kuppikiveä. Rökkiöön nro 10¹ hän kaivoi koe-kuopan, josta paljastui tuhkansekaista maata, palanutta luuta, raudankappale, saviastian pala ja kvartsia (KM 11226:1-5) (Ojala 1940). Ojalan inventoinnin jälkeen paikallinen asukas Talvikki Vaulo lahjoitti vuonna 1947 ja 1953 Kansallismuseon kokoelmiin Myllymäeltä löytyneen hevosenkenkäsöljen (KM 11739:1) ja kuu-tiokiven (KM 13244:31).

Seuraava Myllymäkeen kohdistuva arkeologinen tutkimus tehtiin vuonna 1967, kun päätettiin kaivaa yksi rökkiö osana pohjoismaisen arkeologiakokouksen retkeilyohjelmaa. Kaivauksen kohteeksi valittiin Ojalan rökkiö nro 4². Kaivauksessa tutkittiin arkeologi Jaakko Sarkamon johdolla 66 m² laajuinen alue. Noin 7 m halkaisijaltaan olevasta pyöreähköstä rökkiöstä erottui kaivauksessa kivrakennelmia, mm reunakehä ja arkkumainen rakennelma. Rökkiössä oli lisäksi vahva palokerros, josta löytyi palanutta ja palamatonta eläinten luuta ja hampaita, saviastian paloja, palanutta savea, kuonaa, pronssirengas, raudan kappaleita, purupihkan pala, pellavan kota, kauran jyviä ja hiomia. Rökkiön reunoilta löytyi lisäksi keihään- ja veitsenkärki, sirppi, helmiä, savipainon ja valinkauha (KM 17291:1-1321). Kaivauskertomuksessaan Sarkamo pitää rökkiön uhrirökkiönä ja ajoittaa sen Yliskylä-tyyppisen keihäänkärjen perusteella noin vuoteen 650 jaa. Mitään varsinaiseen hautaukseen viittaavaa ei Sarkamon mielestä rökkiöstä löytynyt (Sarkamo 1969)

Vuonna 1972 Myllymäen tutkimuksia jatkettiin, kun Helsingin yliopiston arkeologian laitos järjesti muinaisjäännöskohteella opetuskaivauksen. Tutkimusta johtivat assistentit Aimo Kehusmaa ja Lauri Pohjakallio. Opetuskaivauksessa kartoitettiin osa Myllymäen länsiosasta, jonka yhteydessä otettiin alueelta myös maa-

¹ Ojalan rökkiö nro 10 lienee sama kuin Taivaisen rökkiö nro 194.

² Ojalan rökkiö nro 4 lienee sama kuin Taivaisen rökkiö nro 196.

näytteitä fosfaatti- ja kalsiumanalyysejä varten. Kartoituksessa ei noudatettu Äyräpään ja Ojalan rökkiönumerointia, vaan kartoitetut 49 rökkiötä saivat uuden numerojärjestyksen. Ojalan kuppikiveä nro 14 ei kartoituksessa löytynyt, mutta toinen kuppikivi havaittiin lähempänä Retulansaarentietä. Kartoituksen lisäksi kaivettiin noin 62 m² kokoinen alue mäen länsirinteellä. Kaivausalue sijoitettiin niin, että se kattaisi puolet rökkiöstä nro 21. Fosfaattianalyysi antoi korkeita pitoisuusarvoja Retulansaarentien vierestä sekä rökkiön nro 32, 35 ja 49 kohdalta. Kehusmaa pitää tutkimusraportissaan tien viereisiä korkeita pitoisuuksia eläinten lannan aiheuttamina. Maaperän kalsiumpitoisuuksissa havaittiin vain pitkälti luontaista vaihtelua. Kaivausalueelta saatiin vain varsin niukasti historialliselle ajoittuvia löytöjä, mm. vuodelta 1714 oleva hopea-äyri (KM-kansat. os. 10247:1-7 ja KM-rahakammio 72047). Rökkiö nro 21 osoittautui peltoraunioksi (Kehusmaa 1973).

Tutkimuksia jatkettiin Aimo Kehusmaan ja Lauri Pohjakallion johdolla seuraavana vuonna, jolloin mäen länsi-, etelä ja itäosa kartoitettiin ja mäelle kaivettiin koekuoppia. Vuoden 1973 tutkimuksista ei valitettavasti ole kertomusta, joten tutkimustuloksista ei ole yksityiskohtaisempaa tietoa. Koekaivauksen löydöt on kuitenkin liitetty Kansallismuseon kokoelmiin ja löytöluettelosta käy ilmi, että koekuopista löytyi pronssi- ja rautaesineitä, upokkaita, saviastian paloja, savitiivistettä ja palanutta savea, kuonaa, kvartssia, hiiltä sekä palanutta että palamatonta luuta (KM 19133:1-59). Osa löydöistä on peräisin rökkiöstä nro 152 (Sarvas 1976:2).

Helsingin yliopisto jatkoi tutkimuksia Myllymäellä vuonna 1975 ja 1976 ja tällä kertaa opetuskaivausta johti arkeologi Anja Sarvas. Kaivauskohteeksi valittiin kookas rökkiökumpare nro 152, josta kaivettiin 252 m² ensimmäisenä vuonna ja 276 m² toisena vuonna. Lisäksi alueelle tehtiin kaksi pientä koeojaa sekä kaivettiin 26 koekuoppaa. Kaivausalueelta havaittiin tiheä kiveys ja kulttuurimaata, mutta selkeitä rakenteita ei kuitenkaan pystytty havaitsemaan. Vuoden 1975 tutkimuksessa havaittiin kuitenkin keskittymä palanutta maata ja kivimurskaa, joka Sarvaksen mukaan voisi olla jonkinlainen kiuaslatomus. Sarvas toteaa kuitenkin, että kumpareeseen on ajan kuluessa kasattu kiviä ja mahdollisia muiden muinaisjäännösten osia lähiympäristöstä kun on raivattu lisää viljelyskelpoista peltoalaa. Kumpareesta on myös saatettu ottaa kiviä mm Retulansaaren sillan rakentamiseen. Kaivauksissa saatiin talteen runsas määrä löytöjä, mm. hopeasormus, pronssi- ja rautaesineitä, lasimassahelmiä, kiviesineitä, saviesineitä ja saviastian paljoja, luuesineiden katkelmia, savitiivistettä, kuonaa sekä palanutta että palamatonta luuta (KM 19704:1-1589 ja KM 19872:1-1314) (Sarvas 1976; Sarvas 1977a). Vuoden 1976 kaivauksen yhteydessä Sarvas dokumentoi myös vuosina 1972-1973 kartoitetut kahdeksan kuppikiveä (Sarvas 1977b). Opetuskaivausten aikana apulaisjohtajana toimiva Milton Núñez teki alueella fosfaattianalyysin, joka osoitti suurempia fosfaattipitoisuuksia rökkiössä kun ympäröivässä maaperässä. Núñez teki myös rökkiön maanäytteistä makrofossiilianalyysin ja niistä löytyi mm. hiiltyneitä vehnän- ja ohranjyviä. Lisäksi Núñez teki kohteella likonometria-tutkimuksen, jonka mukaan useimpien rökkiöiden kiviä on viimeksi siirretty vuosina 1650-1750 jaa ja jotkut viimeksi noin vuonna 1550 jaa. Lähellä rökkiökumpare 152 olevaan rökkiöön Núñez teki näiden analyysitutkimusten lisäksi pienen koekaivauksen. Koekaivauksesta ei ole tarkempaa kertomusta, eikä täyttä varmuutta ole mihin rökkiöön tutkimus kohdistui. Löytöinä saatiin palanutta luuta, savitiivistettä, saviastian pala ja kuonaa. Löytöjä ei ole liitetty Kansallismuseon kokoelmiin (Núñez 1976).

Myllymäen muinaisjäännöskohde tuli tarkastuksen kohteeksi jälleen vuonna 1985, kun Museoviraston tutkija Jyri Saukkonen inventoi Hattulan muinaisjäännöksiä. Tarkastuksessa Saukkonen yritti paikantaa Ojalan kuppikiveä nro 14, mutta tuloksetta. Muuta huomautettavaa Saukkonen ei havainnut (Saukkonen 1988:204-206). Museoviraston tutkija Sirkka-Liisa Seppälä ei myöskään tehnyt uusia havaintoja vuonna 1999, kun hän Vanajanlaakson muinaisjäännösinventoinnissa tarkasteli Myllymäkeä (Seppälä 1999:22).

Turun yliopiston tutkija Jouni Taivainen teki vuonna 2001 muinaisjäännösinventoinnin Retulansaaren vähemmän tutkituilla muinaisjäännöskohteilla. Vaikka Myllymäki ei ollut inventoinnin pääkohteena Taivainen havaitsi mäen itärinteellä mahdollisen kivirivin, joka hänen mukaan voisi olla fossiilinen peltoviljelyjälki. Havainnosta ei ole tarkkaa paikkatietoa, mutta kuvauksen perusteella kyseinen kivirivi lienee rökkiö nro 206 (Taivainen 2002).

Vuonna 2005 ja 2006 Myllymäen arkeologiset tutkimukset saivat jatkon, kun kohteella järjestettiin viikonloppu mittaisia arkeologisia tutkimusleiriä. Johtajana toimi Turun yliopiston tutkija Jouni Taivainen ja tilaisuuksiin osallistui harrastaja-arkeologeja eri puolilta Suomea. Tutkimuksessa kartoitettiin yhteensä 29 rökkiötä ja 8 kuppikiveä Myllymäen itäosassa. Lisäksi kaivettiin koekuoppia muutamiin rökkiöihin ja niiden lähimaastoon sekä tehtiin metallinpaljastinetsintää. Kaikista koekuopitetuista rökkiöistä saatiin rautakautiseen kalmistoon ja/tai asuinpaikkaan viittaavia löytöjä, kuten pronssinen rannerengas, jauhinkiven alusta, savihelmi, savitiivistettä ja palanutta savea, kuonaa sekä palanutta että palamatonta luuta (KM 35475:1-26 ja KM 36521:1-58). Makrofossiilianalysissa löytyi rukiinjyvä, josta saatiin varhaiskeskiaikainen radiohiiliajotus (Taivainen 2006; Taivainen 2007).

3. KOHTEEN SIJAINTI JA KUVAUS

Tutkimuskohde sijaitsee Vanajaveden itäosassa olevalla Retulansaarella noin 2,5 km Tyrvännön kirkosta pohjoiseen. Saaren itäosassa on rannan tuntumassa Myllymäki -niminen ja aika loivapiiteinen mäki, jonka halki kulkee lounais-koillisuuntaisesti kunnostettava Retulansaarentie. Mäki on noin 400 x 300 m laaja ja noin 6 m korkea. Mäen melko laaja laki on tasainen ja sen korkein kohta on noin 91,5 m mpy (N2000). Pohjoisessa mäen rinne on verrattain loiva, kun taas etelässä rinne on jonkin verran jyrkempi. Suurin osa mäestä on avonaista laidunmaata, jossa kasvaa yksittäisiä katajia ja koivuja. Ainoastaan idässä ja kaakossa on hieman yhtenäisempää mäntymetsää. Mäen juurella on havaittavissa noin 83 m korkeudella Vanajaveden vanha rantatörmä. Vanajaveden nykyisen vedenpinnan korkeus on noin 79,7 m mpy (N2000). Mäen eteläpuolella on viljeltyä peltoa ja sen pohjoispuolella metsittynyttä vesijättömaata.

Kuva 1. Valvottavan tieosuuden länsipää, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:1

Kunnostuskohteena oleva Retulansaarentie kulkee Myllymäen lounaispuolelta olevalta Retulan vanhalta kylämäeltä mantereelle. Saaren ja mantereen välissä olevan Retulansalmen yli johtaa 1800-luvun lopulla rakennettu kivisilta. Retulansaarentie on melko kapea ja kevytrakenteinen soratie, jonka tiepinta pääosin noudattaa maaston muotoja. Vain mäen keskiosassa tietä on jonkin verran korotettu. Mäen kohdalla tiellä ei ole tieojia.

Kuva 2. Valvottavan tieosuuden länsiosa, kuvattu idästä. AKDG 4909:2

Kuva 3. Valvottavan tieosuuden länsiosa, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:3

Kuva 4. Valvottavan tieosuuden keskiosa, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:4

Kuva 5. Valvottavan tieosuuden itäosa, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:5

Kuva 6. Valvottavan tieosuuden itäpää, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:6

Retulansaarta ympäröivän Kokemäenjoen vesistöön kuuluva Vanjavesi kuroutui Itämerestä noin 8500 vuotta sitten. Koska Vanajaveden lasku-uoma sijaitsi luoteessa, missä maankohoaminen on voimakkaampaa kuin kaakossa, järven vedenpinta on ollut pääsääntöisesti nouseva ja näin aiheuttanut kaakossa tulvia. Kuroutumisajan rannat ovat enimmillään 8-9 m Vanjaveden nykyisen vedenpinnan alapuolella. Korkeimmillaan järven vedet olivat 1700-luvulla, jolloin vedenpinta oli 81,5-82,5 m mpy. ja vedet ulottuivat aivan Myllymäen juurelle asti. 1700- ja 1800-luvulla vedenpintaa laskettiin keinotekoisesti yhteensä 2-3 m nykyiseen tasoon (Mikkola et al. 2001:16; Ojanen 2002:15-17).

Varmoja kivikautisia kohteita ei Myllymäen läheisyydestä tunneta vaikka Retulansaaresta onkin yksi kivikautinen irtolöytö. Kyseinen löytö on kivikirves (KM 9709), joka on löytynyt tutkimuskohteesta noin 750 m kaakkoon Pitkäsaaresta. Pronssikautisia tai varhaismetallikautisia kohteita tai löytöjä ei lähialueelta tunneta lainkaan, mutta enemmän tai vähemmän varmoja rautakautisia kohteita on Retulansaaresta useampi. Kohteet ovat pääosin Myllymäen kaltaisia kohteita, joissa on useita vaikeasti ajoitettavia röykkiöitä. Osa röykkiöistä saattaa olla rautakautisia hautoja ja osa myöhempiä viljelysröykkiöitä. Näistä lähimmät ovat Laurila SE ja Kiettara noin 500 m lounaaseen sekä Huhtanen 1 (tuhoutunut) ja Huhtanen 2 noin 550 m luoteeseen.

Ensimmäinen maininta historiallisissa lähteissä Retulan kylästä, jonka vanha kylämäki sijaitsee noin 400 tutkimuskohteesta lounaaseen, on vuodelta 1429. Kylään syntyi 1600-luvulla Retulan kartano, johon 1700-luvun loppuun mennessä kaikki kylän tilat oli yhdistetty. Kartanon viimeinen omistaja myi vuonna 1816 tilan kahdelle talonpojalle, jota jakoivat tilan kahteen osaan, Yli- ja Alikartanoon (Mikkola et al. 2001:127; Ojanen 2002:106,152-153,213). Myllymäeltä on aiemmissa tutkimuksissa saatu rukiinjyvistä varhaiskeskiaikainen radiohiiliajoitus ja myös saaren muista röykkiökohteista on saatu keskiaikaisia ja uuden ajan alun radiohiiliajoituksia (Taivainen 2002; Taivainen 2003:8; Taivainen 2007:6).

Varhaisin Myllymäkeä kuvaava kartta on Retulan tiluskartta vuodelta 1691, jolloin suurin osa mäestä on jo raivattu pelloksi. Huomioitavaa on, että pellon keskelle on merkitty useita kumpareita. Suurin piirtein samaa tilannetta kuvaa myös vuoden 1802 tiluskartta. Vuodelta 1899 olevassa topografisessa kartassa Retulansaarentie on jo saanut nykyisen linjauksen ja mäelle on merkitty peltojen lisäksi kaksi tuulimyllyä.

Kuva 7. Ote maanmittari Lars Forssellin laatimasta tiluskartasta vuodelta 1691, jossa Myllymäen kohdalla on peltoa ja useita kumpareita. Kartta: Kansallisarkisto, H11:9/1

Kuva 8. Ote maanmittari Zittingin laatimasta tiluskartasta vuodelta 1802, jossa Myllymäen kohdalla on peltoa ja lukuisia joutomaakaistoja. Kartta: Kansallisarkisto, H11:9/1

Kuva 9. Ote vuodelta 1899 olevasta venäläisestä topografisesta kartasta, johon Retulansaa-rientie on jo merkitty kulkevan Myllymäen halki. Kartassa mäelle on myös merkitty kaksi tuulimyllyä. Kartta: Kansallisarkisto, [Sääksmäki] (XV-XVI 26-27)

4. TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksessa valvottiin Retulansaarentien tiereunojen kaivutyötä. Valvottavan tieosuuden pituus oli noin 440 m. Kaivutyöstä vastasi Retulansaaren yksityistiekunnan toimitsijamies Marko Laurila. Kaivutyö tapahtui kaivinkoneella tasakarkisellä kauhalla varovaisesti maata kuorimalla toivottuun syvyyteen. Tien molemmilta reunoilta kaivettiin noin 0,5-1,0 m leveä kaistale noin 10-30 cm syvyyteen. Valvottu pinta-ala on yhteensä 704 m². Ennestään tunnetuilla ja aivan tien vieressä olevien rökkiöiden kohdalla maata pyrittiin poistamaan niin vähän kuin mahdollista. Kaivussa paljastuneet maapinnat ja maaleikkaukset tarkastettiin silmämääräisesti ja tarvittaessa niitä puhdistettiin kaivauslastalla. Kaivussa paljastuneet kiveykset dokumentoitiin valokuvaamalla digitaalikameralla ja niistä tehtiin kirjalliset muistiinpanot. Tutkimuksessa ei selvitetty kiveyksien laajuutta tiealueen ulkopuolella. Kaivetun alueen sekä valvonnassa havaittujen kiveyksien sijainnit mitattiin VRS-RTK -laitteella (Topcon Hiper SR), jonka tarkkuus on keskiarvomittauksella ± 2 cm. Mittaukset suoritettiin valtakunnallisessa ETRS-TM35FIN-tasokoordinaatistossa ja N2000 korkeusjärjestelmässä.

Jälkityövaiheessa laadittiin Maanmittauslaitoksen maastokartan pohjalle yleiskartta mittakaavaan 1:1000, johon merkittiin valvottu alue sekä kiveyshavaintojen sijainnit. Valvonnassa havaitut muutamat löydöt ei otettu talteen. Valvonnassa otetut digitaaliset valokuvat on luetteloitu Museoviraston kuvakokoelmiin päänumerolla AKDG 4909.

5. VALVONTAHAVAINNOT

Valvonnassa todettiin, että suurin osa kaivetusta maasta oli tiesoraa ja tiesorasekaista multaa. Vain kuudessa kohtaa paljastui tieleikkauksesta viitteitä mahdollisesta muinaisjäännöksestä. Kaikki havaitut kohteet ovat kiveyksiä. Havainnoista viisi (nro 1-5) ovat tien kaakkoisreunalta ja yksi (nro 6) tien luoteisreunalta.

Kiveyshavainto 1, N 6785339,3 E 356161,5

Noin 1,5 m matkalla paljastui tieleikkauksesta nyrkinkokoisista kivistä koostuva kiveys. Kivien välissä oli hiekkaa ja multaa. Kiveyksessä ei ollut nokea tai muita palamisen merkkejä eikä kiveyksestä havaittu löytöjä. Kiveys jatkuu matalana turpeen peittämänä kuohumana tiealueen eteläpuolelle ja sen päältä on kaadettu kataja. Kiveys saattaa liittyä vieressä olevaan rökkiöön nro 108.

*Kuva 10. Kiveyshavainto 1, kuvattu lounaasta.
AKDG 4909:7*

*Kuva 11. Näkymä kohti kiveyshavaintoa 1 ja 2, kuvattu koillisesta.
AKDG 4909:9*

Kiveyshavainto 2, N 6785342,5 E 356168,5

Noin 2,3 m matkalla paljastui tieleikkauksesta melko harvaksen muutamia pään kokoisia kiviä ja vähäinen määrä tiilenmurskaa. Kivien välissä oli multaa eikä maassa ollut nokea tai muita palamisen merkkejä. Kiveys jatkuu matalana turpeen peittämänä kohoumana tiealueen eteläpuolelle ja sen päältä on kaadettu kataja. Kiveys saattaa liittyä vieressä olevaan röykkiöön nro 109.

*Kuva 12. Kiveyshavainto 2, kuvattu lännestä.
AKDG 4909:8*

Kiveyshavainto 3, N 6785425,7 E 356282,1

Noin 8,3 m matkalla paljastui tieleikkauksesta matala maan- ja kivensekainen kiveys. Kivien välissä oli multaa eikä maassa ollut nokea tai muita palamisen merkkejä. Kiveyksestä ei myöskään havaittu löytöjä. Kiveys jatkuu matalana turpeen peittämänä kohoumana tiealueen eteläpuolelle ja sen päältä on kaadettu kataja.

*Kuva 13. Kiveyshavainto 3, kuvattu pohjoisesta.
AKDG 4909:10*

*Kuva 14. Kiveyshavainto 3, kuvattu lännestä.
AKDG 4909:11*

Kiveyshavainto 4, N 6785459,1 E 356324,9

Noin 7,1 m matkalla paljastui tieleikkauksesta matala maan- ja kivensekainen kiveys. Kivien välissä oli hie-
man nokiselta vaikuttavaa multaa ja leikkauksesta löytyi pala palanutta savea. Kiveys jatkuu matalana tur-
peen peittämänä kohoumana tiealueen eteläpuolelle.

*Kuva 15. Kiveyshavainto 4, kuvattu koillisesta.
AKDG 4909:12*

Kiveyshavainto 5, N 6785467,4 E 356335,8

Noin 8,1 m matkalla paljastui tieleikkauksesta matala maan- ja kivensekainen kiveys. Kivien välissä oli no- kista multaa ja leikkauksesta löytyi pala palanutta luuta. Kiveys jatkuu varsin matalana turpeen peittämänä kohoumana tiealueen eteläpuolelle.

Kuva 16. Kiveyshavainto 5, kuvattu lännestä. AKDG 4909:13

Kiveyshavainto 6, N 6785428,7 E 356277,8

Noin 1,7 m matkalla paljastui tieleikkauksesta melko epämääräinen keskittymä päänkokoisia kiviä. Kivien välissä oli multaa. Maassa ei ollut nokea tai muita palamisen merkkejä. Kiveyksestä ei saatu löytöjä. Kiveys jatkuu tiealueen pohjoispuolelle matalana turpeen peittämän kohoumana. Kiveys saattaa liittyä vieressä olevaan röykkiöön nro 72.

Kuva 17. Kiveyshavainto 6, kuvattu lounaasta. AKDG 4909:14

6. YHTEENVETO

Hattulan Retulansaaren vanhalle kylämäelle johtavalle Retulansaarentielle on suunniteltu tiekunnostustyötä, jonka tarkoitus on estää sadevesien kertymistä tiepinnalle. Kunnostuksessa poistetaan tiereunoille kohonnut maa-aines, parannetaan tieojat sekä poistetaan tien hoitoa ja näkyvyyttä haittaavia puita. Huomattava osuus kunnostettavasta tiestä kulkee keskellä Myllymäki -nimistä rautakautista muinaisjään-
nösalueetta, joka on muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama kiinteä muinaisjään-
nösalue. Tästä syystä hankkeen toteuttaminen edellytti Museoviraston lausunnon mukaan Myllymäen muinaisjään-
nösalueen kohdalla arkeologista valvontaa.

Museoviraston koekaivausryhmä sai Museoviraston Länsi-Suomen kulttuuriympäristöpalveluilta tehtäväkseen toteuttaa edellytetyn valvonnan. Kyseinen tiehanke oli pieni yksityinen hanke, joten tutkimus tehtiin virkatyönä ja Museoviraston kustantamana. Valvottava kaivutyö tehtiin 6.9.2016 ja valvottu pinta-ala on yhteensä 704 m². Valvonnassa todettiin, että suurin osa kaivetusta maasta oli tiesoraa ja tiesorasekaista multaa. Kuudessa kohtaa paljastui tieleikkauksesta viitteitä mahdollisesta muinaisjään-
nöksestä. Kaikki havaitut kohteet ovat enemmän tai vähemmän maansekaisia kiveyksiä, mutta niiden luonteen ja ajoituksen selvittäminen vaatisi tarkempaa kaivaustutkimusta. Kolmesta kiveyksestä havaittiin yksittäisiä löytöjä. Tiilimurskalöydön perusteella havaittu kiveys nro 2 ajoittuu historialliselle ajalle. Kiveyksestä nro 4 löytyi pala palanutta savea ja kiveyksestä nro 5 pala palanutta luuta. Myllymäen muista röykkiöistä saatujen havaintojen perusteella nämä kaksi kiveystä voisivat olla jopa rautakautisia. Kiveyksistä 1, 3 ja 6 ei saatu löytöjä, joten niiden iästä ei saatu mitään viitteitä. Jokainen havaittu kiveys on ilmeisesti osittain tuhoutunut jo tierakentamisvaiheessa. Kiveyksien todettiin kuitenkin jatkuvan myös tiealueen ulkopuolelle, jossa ne ovat oletettavasti paremmin säilyneitä. Kiveykset tulisi näin huomioida, mikäli tiereunoihin kohdistuu tulevaisuudessa maakaivutöitä.

7. LÄHTEET

Painamattomat raportit:

- Kehusmaa, Aimo (1973). Tyrvöntö Retulansaari Myllymäki. Tutkimukset v. 1972. Helsingin yliopisto.
- Núñez, Milton (1976). Hattula (Tyrvöntö) Retulansaari Myllymäki. Raportti fosfaattianalyysistä, kasvien jäännösten kelluntaerottelusta ja likonometriasta vv. 1975-76. Helsingin yliopisto.
- Ojala, Sirkka (1940). Luettelo Tyrvännön pitäjän kiinteistä muinaisjäännöksistä. Muinaistieteellinen toimikunta.
- Sarkamo, Jaakko (1969). Kaivauskertomus. Muinaistieteellinen toimikunta.
- Sarvas, Anja (1976). Hattula (Tyrvöntö) Retulansaari Myllymäki. Kumpare n:o 152. Helsingin yliopisto.
- Sarvas, Anja (1977a). Hattula (Tyrvöntö) Retulansaari Myllymäki. Kumpareen 152 kaivaus v. 1976. Helsingin yliopisto.
- Sarvas, Anja (1977b). Hattula Retulansaari Myllymäki. Kuppikivien dokumentointi. Helsingin yliopisto.
- Saukkonen, Jyri (1988). Hattulan inventointikertomus 1985. Museovirasto.
- Seppälä, Sirkka-Liisa (1999). Vanajalaakson perusselvitykset. Esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten inventointi. Museovirasto.
- Taivainen, Jouni (2002). Hattula Retulansaari. Osainventointi 30.9-6.10.2001. Turun yliopisto.
- Taivainen, Jouni (2003). Hattula Retulansaari Salonniemi. Koekaivaus ja kartoitus 20-25.5.2002. Turun yliopisto.
- Taivainen, Jouni (2006). Hattula Retulansaari. Tutkimukset Myllymäen etelärinteellä 15-16.10.2005. Turun yliopisto.
- Taivainen, Jouni (2007). Hattula Retulansaari 2006. Tutkimukset Myllymäen lakialueella. Turun yliopisto.
- Äyräpää, Arne (1933). Tyrvännön Retulansaaren kiinteät muinaisjäännökset. Muinaistieteellinen toimikunta.

Painetut lähteet ja kirjallisuus:

- Ojanen, Eero (2002). *Tyrvännön historia*. Hattula: Tyrvöntö-seura
- Mikkola, Marja, Jutila, Heli, Putkonen, Lauri & Seppälä, Sirkka-Liisa (2001). *Vanajaveden laakson maisema, esihistoria, rakennettu kulttuuriympäristö ja luonto*. Alueelliset ympäristöjulkaisut. 245. Hämeenlinna: Hämeen ympäristökeskus.

8. DIGIKUVALUETTELO

AKDG 4909:

Kuvaaja: Jan-Erik Nyman

1. Valvottavan tieosuuden länsipää, kuvattu lounaasta.
2. Valvottavan tieosuuden länsiosa, kuvattu idästä.
3. Valvottavan tieosuuden länsiosa, kuvattu lounaasta.
4. Valvottavan tieosuuden keskiosa, kuvattu lounaasta.
5. Valvottavan tieosuuden itäosa, kuvattu lounaasta.
6. Valvottavan tieosuuden itäpää, kuvattu lounaasta.
7. Kiveyshavainto 1, kuvattu lounaasta.
8. Kiveyshavainto 2, kuvattu lännestä.
9. Näkymä kohti kiveyshavaintoa 1 ja 2, kuvattu koillisesta.
10. Kiveyshavainto 3, kuvattu pohjoisesta.
11. Kiveyshavainto 3, kuvattu lännestä.
12. Kiveyshavainto 4, kuvattu koillisesta.
13. Kiveyshavainto 5, kuvattu lännestä.
14. Kiveyshavainto 6, kuvattu lounaasta.
15. Apulaistutkija Sara Perälä valvoo tiereunan kaivutyötä röykkiön 108 kohdalla, kuvattu lounaasta.

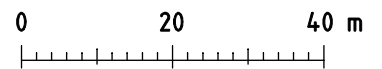
HATTULA Myllymäki

Jan-Erik Nyman 2016

Yleiskartta 1:1000

Piirtäjä Jan-Erik Nyman

Pohjakarttana on Maanmittauslaitoksen maastokartta
 Koordinaatisto ETRS-TM35FIN
 Korkeuskäyrät (N2000) ovat piirretty Maanmittauslaitoksen
 kahden metrin korkeusmallin mukaisesti

	valvottu alue		kiinteistöraja ja rajamerkki
	kiveyshavainto		suurjännitelinja
	koekuoppa, Jouni Taivainen 2005-06
sekä Anja Sarvas 1975-76		pelto ja niitty
	röykkiö (sijainti aikaisempien
tutkimusten mukaan)		katajia
	röykkiö (sijainti aikaisempien
tutkimusten mukaan)		mänty- ja lehtimetsä

